

1. De individualisering en individuele beslissingsvrijheid

There is no such thing as society. There are only individuals.
'De maatschappij bestaat niet. Alleen het individu telt.'

MARGARET THATCHER

L'homme est condamné à être libre.
'De mens is veroordeeld tot vrijheid.'

JEAN-PAUL SARTRE

We leven in een tijd van individualisering en individuele vrijheid. Die vrijheid mag dan wel het hoogste goed zijn sinds de verlichting, ze heeft ook een prijs, en dat is een toenemende eenzaamheid. Onze liberale samenleving stelt het individu zo centraal, dat ook de uitbouw van een zelfcreërende werkelijkheid een individuele opdracht geworden is. We leven in een tijdperk dat als verplicht levenscrescendo aan elk individu meegeeft 'zichzelf te ontplooien' en 'zichzelf te realiseren'. Deze individuele plicht om het eigen leven te maken, deze beslissingsvrijheid over het eigen leven beschouwen we als een verworvenheid van de 20ste eeuw en als een ontvoogding van de mens van Kerk en Staat, maar we betalen hoe dan ook de prijs van de eenzaamheid, de prijs van de 'alleen-heid'. En wanneer het lot ons minder goedgezind is dan wat de media als 'het perfecte leven' laten uitschijnen, wanneer de opdracht tot 'zelfrealisatie' minder goed lukt, wordt de confrontatie met de eenzaamheid zeer groot. Je had immers alle kansen, dus als het niet gelukt is, is dat alleen je eigen schuld: jij alleen bent verantwoordelijk voor je eigen falen. Of hoe een leger 'losers' wordt gecreëerd, of hoe fenomenen als 'London Burning' kunnen worden verklaard.

Psychiatrie herbergt in die zin op de eerste plaats ook mensen die eenzaam zijn. We passen ons – ondanks de nieuwe en onontkoombare sociologische realiteit – niet zo vlot aan die opdracht van individualiteit, van 'alleen-heid' en van eenzaamheid aan. We hunkeren nog steeds naar

de geborgenheid van het gezin en van een kleine gemeenschap, waardoor we onvermijdelijk in een moeilijk spanningsveld terechtkomen. Er is enerzijds het streven naar individualiteit, de vanzelfsprekendheid van een individueel te bepalen levenslot, en anderzijds de blijvende hunkering naar geborgenheid. En dat levert ons de verlatingsangst op.

Toch is het van alle tijden dat de mens op zoek gaat naar harmonie. In onze tijd lijkt het alsof we niet verder komen dan een conflictueuze vorm van samenleven: duurzame relaties worden ingebed in een ironiserende en relativiserende sfeer. Het aantrekken en afstoten dat zo kenmerkend is voor de personages in het werk van Houellebecq is daarbij nooit veraf. In hun dorst naar oneindigheid en hun verlangen naar andere oorden zijn ze misschien nog wel het meest op de vlucht voor zichzelf. Ook wij doen verwoede pogingen om onze eenzaamheid te maskeren. De maatschappij verstoot de aandoening die ze zelf niet wil onderkennen en mandateert de psychiater om er een label op te kleven. Het lijkt wel of verlatingsangst in de menselijke beleving het terrein van de ontwikkelingspsychologie heeft moeten inruilen voor een verre van benijdenswaardig plekje in de catalogus der symptomen.

We voelen ons zo ongelooflijk geëmancipeerd dat we er nu met z'n allen van overtuigd zijn dat we het allemaal wel zelf aankunnen, dat we geen anderen nodig hebben om in ons eigen leven de beste keuzes te maken, dat niemand beter dan wijzelf weet wat het beste voor ons is, dat wij en wij alleen de graadmeter van ons eigen gevoelsleven zijn, en dat niemand anders moet bepalen wat wij wel of niet moeten doen. Gezag en autoriteit worden gezien als overblijfselen uit een stenen tijdperk.

Onze kinderen groeien vandaag op met het idee dat ze in het centrum van de wereld staan, niet alleen in die van zichzelf, maar ook in die van hun ouders, grootouders en omgeving, zoveel mensen rondom hen die zich allemaal in 100.000 bochten wringen om de 'kids' geen enkele kans tot ontplooiing te ontnemen, of dat nu gebeurt via de jeugdbeweging, de voetbalmatch, de training van het rope-skipping, de hip-hopklas, de gitaar- of de vioolles, en in de meeste gevallen al die hobby's tegelijk en ook nog eens wisselend, zo al niet per kwartaal, dan toch vaak per jaar.

Uitspraken als 'We laten hem nu voetbal "proberen" en na Nieuwjaar mag hij dan met zijn vriendje mee naar het tennis, want misschien vindt hij dat nog leuker', of 'Mijn zoontje heeft nog één avond waarop hij geen hobby heeft en dus wilde ik je eens vragen of jouw dochter tevreden is in de tekenles, want dan zou hij dat misschien ook eens kunnen proberen', horen anno 2012 tot de gemiddelde schoolpoortconversaties. *Klasse* publiceert intussen wanhopige brieven van ouders met als titel bijvoorbeeld 'Wat als mijn kind zijn hobby nu al beu is?'

Misschien is de vraag hier op zijn plaats wie in dit verhaal de grootste angst heeft om uit de boot te vallen. De kinderen zelf of eerder hun opvoeders? *dS Weekblad* (27.08.2011) waarschuwt: 'Geluk kan uw kinderen schaden', en noemt onze kinderen en jongeren de 'applausgeneratie'. Het weekblad heeft het over de 'fopspeenrelatie' die kinderen met hun ouders hebben, het 'fluwelen koninkrijk' waarin zij opgroeien, en over hoe verwend ze worden door hun 'velcro-ouders'. Vroeger bracht men zijn kinderen frustratietolerantie (grenzen) bij, nu zijn we als ouders het alomtegenwoordige publiek van onze kinderen, en kan men zich gaan afvragen hoe het met die (grenzeloos) verwend generatie in godsnaam ooit moet aflopen. Niet goed, als je de journaliste mag geloven: 'Dat is wat we krijgen: ongelukkige en angstige dertigers met het narcisme en de hulpeloosheid van een kind.'

Laten we in dit boek echter genuanceerd blijven en het doemdenken voor anderen laten. Maar laten we toch ook niet uit het oog verliezen dat het onze verantwoordelijkheid is als ouders om erover te waken dat we onze kinderen niet zodanig onder druk zetten dat ze de projecten die we zelf niet hebben kunnen realiseren voor ons moeten waarmaken. Want ook dan zijn we niet goed bezig. En ook nog dit: aan de ene kant behandelen we onze kinderen al heel vroeg als jonge mondige volwassenen, aan de andere kant blijven we zodanig voor ze in de weer dat het veel langer duurt dan vroeger eer diezelfde kinderen écht op eigen benen staan. In die context heeft men het weleens over een al te gepamperde generatie.

Draai of keer het hoe je wil, ook infantilisering is een kenmerk van onze maatschappij. Of om het met DIMITRI VERHULST te zeggen, in een interview naar aanleiding van zijn nieuwste roman *De intrede van Christus in Brussel*: 'Alles wordt in punten, sterren of koksmutsen uitgedrukt.' En over het huidige bestel: 'De democratie begint op een show met televoting te lijken.' (*De Standaard* 23.09.2011)

Overigens loont het zeer de moeite om eens stil te staan bij het uitzicht van die boot waaruit we met zijn allen dus niet willen vallen. Dat is een boot die wordt gedictieerd door de tijdgeest zoals hij weerspiegeld wordt in de media en door 'wat moet' – glossy tijdschriften laten ons massaal kicken op 'de 70 *must haves* (het woord alleen al!) voor de herfst', 'de kleur die deze winter zeker in je kast moet hangen', 'de citytrips die je voor je 30ste absoluut gemaakt moet hebben' –, door meetbare sportprestaties, een zo groot mogelijk consumeergedrag en ga zo maar verder... Vorige zomer stond er dagelijks in de 'kwaliteitskrant' *De Standaard* een rubriekje 'Elders is het beter', waarin 'leuke dingen' werden besproken 'die wij ook *zouden moeten* invoeren'. De aardappelschilmachine in elk huishouden bijvoorbeeld; in Denemarken is het de gewoonste zaak van de wereld, een toestel dat iets weg heeft van een lomp uitgevallen blender, op Nederlandse onlinewinkels te koop vanaf ongeveer 40 euro. 'Schilt een kilo aardappelen in twee minuten tijd', luidt de verkoopsslogan. Wat net zo geloofwaardig overkomt als '10 jaar jonger in 1 dag' – gezien in het nummer van december 2011 van het tijdschrift *Goed Gevoel* (het woord alléén al!). Het commentaar van (vhn), waarmee het aardappelschilmachineartikeltje afsluit, liet godzijdank nog wat ruimte over voor relativering: 'de tijd die we besparen dankzij de aardappelrevolutie kunnen we (...) aan iets nuttigs besteden. De machine schoonmaken, bijvoorbeeld. Of zoeken naar het garantiebewijs.' (*De Standaard* 08.08.2011) Nog niet helemaal in de zak van de *must haves* te stoppen dus.

Alles zelf willen bepalen en de 'luxe' hebben in een tijdperk te leven waarin dat zelfbeschikkingsrecht als een van de grootste deugden wordt geëerd, is één ding. Iets anders is de eenzaamheid die dat zelfbeschikkingsrecht